

اخلاق فناوری اطلاعات چیست؟

خلاصه : از آنجا که فناوری اطلاعات تحولات سیاسی - اجتماعی وسیع و شگرفی را پدید آورده است ، مشکلات اخلاقی جدید و منحصر به فردی در این حوزه ایجاد شده که نیازمند رسیدگی است. فناوری اطلاعات نه تنها در شیوه افعال و اقدامات روزمره ما تاثیر می گذارد، بلکه علاوه بر آن تلقی ما از آنها را نیز تغییر داده است. برخی از مفاهیمی که در حوزه فلسفه اخلاق و فلسفه سیاسی کاربردی خاص داشته اند با پیشرفت فناوری اطلاعات دچار چالشهایی شده اند که از آن جمله می توان به مفهوم مالکیت ، مفهوم حریم خصوصی ، مفهوم توزیع قدرت ، مفهوم آزادی های اساسی و مفهوم مسوولیت اخلاقی اشاره کرد.

شماره : 85

تاریخ : 1394/06/25

موضوع : اخلاق فناوری اطلاعات

متن : از آنجا که فناوری اطلاعات تحولات سیاسی - اجتماعی وسیع و شگرفی را پدید آورده است ، مشکلات اخلاقی جدید و منحصر به فردی در این حوزه ایجاد شده که نیازمند رسیدگی است. فناوری اطلاعات نه تنها در شیوه افعال و اقدامات روزمره ما تاثیر می گذارد، بلکه علاوه بر آن تلقی ما از آنها را نیز تغییر داده است. برخی از مفاهیمی که در حوزه فلسفه اخلاق و فلسفه سیاسی کاربردی خاص داشته اند با پیشرفت فناوری اطلاعات دچار چالشهایی شده اند که از آن جمله می توان به مفهوم مالکیت ، مفهوم حریم خصوصی ، مفهوم توزیع قدرت ، مفهوم آزادی های اساسی و مفهوم مسوولیت اخلاقی اشاره کرد. متخصصان امور رایانه چه مسوولیت های اخلاقی دارند؟ اگر یک نرم افزار رایانه ای خطا کند چه کسی را باید سرزنش کرد؟ آیا ایجاد اختلال در برنامه ها کاری غیر اخلاقی است؟ آیا کپی برداری از برنامه ها وقتی صاحبان آن اجازه نداده باشند کاری خطا و ناصواب است؟ اینها بخشی از پرسشهایی است که در حوزه اخلاق فردی و نهادی فناوری اطلاعات مطرح می شود. در فناوری اطلاعات همچنین پرسشهایی مربوط به سیاست های دولت مطرح می شود. مانند این که آیا افراد آزاد باشند تا از راههایی چون شبکه اینترنت سخنان خویش را آزادانه مطرح کنند یا محدودیت هایی که در نشر فیزیکی چون نشر کتاب و روزنامه در سیاست های دولتی است درباره شبکه ها نیز باید اجرا شود؟ این پرسش بیشتر از آن نظر مطرح می شود که شاید ما در نشر کتاب و روزنامه که در محدوده قدرت دولتها صورت می گیرد سختگیری یا تساهل کمتر یا بیشتری داشته باشیم نسبت به اطلاع رسانی از بیرون مرزها که از طریق اینترنت صورت می گیرد. با توجه به امکان دسترسی افراد مختلف به اطلاعات موجود در رایانه هایی که به شبکه متصلند، دولتها باید چه سیاست ها و عملیاتی را در خصوص حفظ حریم خصوصی افراد از قبیل بایگانی نامه های ارسالی و وارده اشخاص صورت دهند و مسوولیت مدنی ایشان در این زمینه چیست؟ مسائلی از این دست موجب شده است عنوان تحقیقی با نام اخلاق فناوری اطلاعات در اخلاق کاربردی جای خود را باز کند. اینک توضیح بیشتری درباره برخی زمینه های بحث در این عنوان تحقیقی می پردازیم. مطالعات فلسفی در حوزه اخلاق فناوری اطلاعات امروز اشخاص با هویتهای مجازی در فضای الکترونیکی ظاهر می شوند، با یکدیگر به گفتگو می نشینند و با هم قول و قرارهایی می گذارند و گاهی غافل می شوند که ممکن است با کسی سخن گویند که کاملاً هویتی جدای از آنچه بروز داده ، دارد. این یک هویت مجازی است ؛ هویتی که البته کاربردهای خاص خود را در محیط الکترونیک دارد و می تواند کارآمدی خاص خود را نیز داشته باشد. این هویت مجازی می تواند در پی اهدافی شوم یا ناصواب باشد. بیچاره آن پسر نوجوانی که گمان می کرد دوستی در آن سوی دنیا برگزیده است ، اما ممکن است روزی روشن شود که این دوست فردی در خیابان پایینی شهر خودش است. فرض مقابل این است که چنین هویت مجازی می تواند در پی اهدافی ارزشمند پدید آید. به یاد بیاوریم که حضرت امیر علیه السلام وقتی در صدد اعطای غذا به مستمندان به اطراف شهر کوفه می رفت ، روی خود را از فقر می پوشاند تا او را نشناسند و هویتشان مخفی بماند. اخفا هویت از نگاه اسلام گاهی ارزشمند است. امروز فضای سایبراین امکان را به طور بسیار قطعی تری در اختیار ما قرار داده است. امروز کسی نمی تواند مانند دیروز یکباره از هویتهای پنهان نقاب بر کشد. برخی معتقدند بحث از اخلاق فناوری اطلاعات دارای عناصری منحصر به فرد است و همین موضوع در مواجهه با فضای سایبر یا محیطهای شبکه ای یا به طور کلی رایانه ما را ملزم می کند که توجهی اختصاصی به مسائل آن داشته باشیم. چون گفته های ارزشی پیشین یا توصیه های گذشته برای این مباحث کافی نیست ، ما در مواجهه با این معضلات دچار یک خلا مفهومی هستیم و مفاهیم موجود در نظریات سنتی و نیز اصول حاکم بر آنها برای حل مشکلات اخلاقی ای که فناوری اطلاعات موجب آن شده ، کافی نیست ؛ برای مثال ، آنچه مفهومی از ملکیت و شی بودن است که می توان بارها و بارها آن را دزدید و در عین حال همچنان در دست صاحبش باشد؟ این مفهوم از ملکیت درک و فهم سنتی از ملک و مالکیت را دچار چالش می کند. اینجاست که تامل صرف در باب ارزشها مشکل گشا نیست ، بلکه باید این خلا مفهومی را نیز پر و در تعریف آنها نکات جدیدی را گوشزد کرد. باید مفاهیم و اصول اخلاقی را طوری گسترش داد که موقعیت های نوظهور را پوشش دهد. البته ممکن است قائل شویم که بر خلاف رای ایشان ، مفاهیم تغییر نکرده اند بلکه مصادیق هر مفهوم متعدد و متنوع شده است. یا قول سومی در اینجا ابداع کرد. اینک در صدد نقد آراء منقول نیستیم و بیشتر در صدد آنم که اصل موضوع و مساله تنقیح شود و راه برای مباحثات بعدی در این زمینه باز بماند. در بندهای بعد به طرح یک مساله از مسائل فلسفی که غالباً در ذیر این بحث می آید بسنده می شود. حریم خصوصی ؛ منطقه بی دفاع امروزه حریم خصوصی اشخاص در معرض خطرانی است که پیش از فناوری اطلاعات هرگز پیش نمی آمده است ، همان طور که پیش از پیدایش فناوری الکترونیک هیچ کس در معرض خطر برق گرفتگی نبوده است. حال باید مواظب باشید جرقه الکترونیک گرفتگی ، حریم خصوصی شما را به آتش نکشد! چه کسانی در قبال این خطرات پیش آمده مسوولیت دارند؟ مسوولیت افراد، نهادها، و دولتها در قبال این خطرات چیست؟ با چه تدابیری باید این احساس عدم امنیت را کاهش داد؟ در اروپا در دهه 1960 بیشترین دلواپسی در مورد نقش دولت در ایجاد و استفاده از پایگاه داده های حاوی اطلاعات شهروندان بود. گرچه حفظ اطلاعات نزد دولتها امر جدیدی نبود، ولی اسناد رایانه ای درصد امکان ردیابی افراد را فوق العاده افزایش داده بود. پایگاه داده ها جایگزین پرونده های قطور شد. همه جا می شد یک رونوشت آنها را بدون نیاز به فضایی خاص تکثیر کرد. در نتیجه دولتها امکان بیشتری برای استفاده از آنها پیدا کردند که در گذشته برایشان به صرفه نبود یا بودجه آن را نداشتند. اشتیاق روزافزونی در دولتها پدید آمد که هر چه بیشتر اطلاعات زیادتری را از

افراد ذخیره کنند تا هنگام نیاز آن اطلاعات را بازیابی کنند. از اثر انگشت گرفته تا نشانی منزل و فامیل ها و شغلها و روابط اجتماعی و فعالیت های سیاسی و جاهایی که سفر کرده و نکرده است. حریم خصوصی و فناوری اطلاعات امروزه فناوری اطلاعات ذخیره سازی اطلاعاتی را ممکن کرده است که در گذشته جز با انبارهایی بزرگ از پرونده های قطور ممکن نبوده است. اما این امر کمی تنها خصوصیت عصر اطلاعات نیست. امروزه فناوری اطلاعات بازیابی اطلاعاتی را میسر ساخته که در گذشته گاهی ممکن نبوده و گاهی بسیار مشکل بوده است. به یاد دارم که در سال اول طلبگی وقتی با کتاب شریف بحار الانوار آشنا شدم و هر شب بخشی از آن را مطالعه می کردم در صدد برآمدم تمام موارد آیاتی را که در احادیث این کتاب آمده است ، فهرست کنم تا پس از یکبار فهرست برداری و سپس منظم کردن فهرست ها بتوانیم هنگام مراجعه به هرآیه موارد وقوع آیه در احادیث بحار الانوار را به راحتی بیابیم. وقتی بخشی از کار را به انجام رساندم حجم وسیع کار و دشواری طبقه بندی اطلاعات و بازیابی فیشهای استخراجی مرا از ادامه کار بازداشت و چه خوب شد که ادامه ندادم ، چون امروز همین کار با برنامه نرم افزاری جامع الاحادیث - نور 2.5 براحتی نه تنها در مجلدات بحار بلکه در تک جلد های آن و حتی تک تک منابع این کتاب که بیش از 100 عنوان کتاب است ، فراهم آمده است. کاری که فهرست سازی دستی آن سالها به طول می انجامید و خطاهای انسانی در آن بسیار محتمل بود امروزه با دقت بسیار بیشتر و کمیتی قطعی تر به آسانی چند بار تقه زدن بر روی کلید موشواره است. اطلاعات موجود در شبکه ها آنقدر وسیع و گسترده شده که امروزه در صدد برنامه هایی تدوین کنند تا از این همه اطلاعات چگونه آنها را که به کار افراد مختلف می خورد گزینش کنند. این دنیای جدیدی است که با یک مهبانگ جدید به وجود آمده و در این انفجار اطلاعات بیش از آنچه در تصور بشر چهل سال قبل می گنجد اطلاعات جمع آوری شده است. چگونه و چه کسانی از این اقیانوس اطلاعات استفاده کنند؟ اما وقتی این اطلاعات راجع به اشخاص باشد پرسشهایی جدی و پیچیده در باب حریم خصوصی ایشان پیش می آید. در زمینه تاثیرات فناوری اطلاعات بر حریم خصوصی مقالات و کتب زیادی به نگارش در آمده است. حریم خصوصی چیست و چه حد آن لازم است از سوی افراد دیگر حرمت نهاده شود؟ نهادها چه وظایفی در باب حفظ حریم خصوصی افراد دارند؟ آیا می توانند اهداف نهادی خود را بر حفظ حریم خصوصی افراد مقدم دارند؟ آیا دولتها می توانند حریم خصوصی افراد را نقض کنند؟ اگر این حکم استثنایی دارد (که دارد) ملاک آن چیست و چه کسی در باب مصادیق این احکام استثنایی و ملاکهای آن داوری می کند یا باید بکند؟ بسیاری از افرادی که در این موضوع قلم زده اند، اذعان دارند که اگر افراد بخواهند در جامعه ای خاص زندگی کنند، برخی اطلاعات خصوصی ایشان از قبیل سن ، محل زندگی ، محل تولد و مانند آن برای جریان موثر کارهای دولتی و نیز ارتباطات روزمره طرفینی در آن جامعه لازم است. این یکی از قدر متیقن های عدم لزوم حفظ حریم خصوصی است ؛ اما نوع اطلاعاتی که برای این دو موضوع لازم است و نیز محدوده و گستره آنها بحث انگیز و مورد اختلاف است. فناوری اطلاعات موجب شده است که پرسشهای مطرح در این زمینه پاسخهایی فوری طلب کند. از آن جهت که قدرت فناوری در ذخیره سازی اطلاعات و بازیابی آنها فوق العاده است. شاید بعضی وقتها در محاورات خصوصی چیزی را بگوئیم که امید داشته باشیم شنوندگان آن را به فراموشی بسپارند یا چیزی را بنویسیم که بعدها از آن پشیمان شده و امیدوار باشیم خوانندگان برگه های ما را لایه لای دیگر برگه های متعدد و متفرق بایگانی خویش گم کنند و دیگر به خواندن آنها مبادرت نورزند. ولی فناوری اطلاعات به همه این امکان را می دهد که همه اطلاعات حال و گذشته را به نحوی سامانمند بایگانی و ذخیره کنند و هر وقت آن را لازم داشتند فوراً آن را بیابند. از این جهت اگر حریم خصوصی شما در زمان و مکانی خاص افشا شود، امید نداشته باشید که کاربران رایانه ها آن را فراموش کنند، چرا که فناوری اطلاعات این امکان را سلب کرده است. این که شما چه چیزهایی خریده اید و از کجا آنها را تهیه کرده اید، پولش را از کجا آورده اید، چقدر به چه کسی اهدا کرده اید و از چه کسی چه انتظاراتی دارید و با چه کسانی نامه پراکنی می کنید و مراوده دارید، همه و همه در دنیای سایبر درون بلندگوهای پخش می شود که اولاً امکان شنیدن آن برای همه هست و ثانیاً هرگز آوای مکرر و باقی آنها خاموش نمی شود و تازه هر روزه با هر عملیات الکترونیکی شما بر حجم آنها اضافه می شود. منبع www.parsarticle.ir

نویسندگان : محمد رامندی